

Kjell Östberg

Pionjären som bytte sida

Ur *Internationalen* nr 17 1984

Zeth Höglund 1953

Zäta Höglund — under 50 år en av den svenska arbetarrörelsens mest omstridda och legendariska förgrundsgestalter. Den 29 april är det 100 år sedan han föddes.

Under nästan 20 år stod Zäta Höglund i spetsen för uppbygget av den revolutionära socialismen i Sverige. I kamp mot militarism och krig; i försvaret av det marxistiska programmet och mot opportunism och klassarbete; i uppbygget av ett revolutionärt arbetarparti och en ny international på ruinerna av den raserade Andra Internationalen; ständigt finner man honom som ledare.

Och så... Efter att ha brutit med Kommunistiska Internationalen (Komintern) — 1924, tar det bara några år, så är Zäta Höglund med dunder och brak tillbaka i det socialdemokratiska partiet.

Inträdesbiljett

Hans inträdesbiljett blir dessutom att skriva en biografi över Branting, som, inte minst av Zäta själv,¹ fått symbolisera den småborgerliga intelligentsian som sålde ut socialdemokratiens revolutionära förflutna i utbyte mot klassarbete och regeringstaburetter. Bitande huvudet av all skam skriver Zäta, två år efter att han lämnat sin plats i Kommunistiska Internationalens exekutivkommitté, om den svenska socialismens dödgrävare nummer ett:

¹ Se [Hjalmar Branting](#), som är en sammanfattning, utgiven 1949, av Zätas Branting-biografi, *Hjalmar Branting och hans livsgärning* (1929)

När man liknat honom vid Gustav Vasa, så ligger det ingen retorisk överdrift däri: för det nya Sverige, för demokratins och socialismens Sverige, skall hans minne stå i samma förklarade ljus som omstrålar den svenska självständighetens ärekrönte storkonung

Vem var mannen bakom denna utveckling?

Omhuldad lillebror

Zeth Höglund föddes 29 april 1884 i Göteborg. Familjen hade tidigare nio döttrar. ”Jag var efterlängtd och naturligtvis bortskämd av mina systrar för vilka jag alltid förblivit deras omhuldade lillebror”, skriver Zäta i sina memoarer *Minnen i fackelsken*. Hemmet var småborgerligt.

Fadern hade tidigare varit relativt välbärgad läderhandlare, men försörjde sig vid tiden för Zeths födelse framför allt som skomakare. Hemmet präglades av det sena 1800-talets liberala frisinne; fadern var aktiv i såväl frikyrko- som nykterhetsrörelsen. Zäta kom tidigt i kontakt med den tredje unga folkrörelsen, och var 1904 med om att bilda den första avdelningen av det socialdemokratiska ungdomsförbundet i Göteborg.

Han anställdes snart vid socialdemokraternas göteborgstidning, *Ny Tid*. Samtidigt blev hans snabbt en ledande person i ungdomsförbundet nationellt. De viktiga kapitlen ur det socialdemokratiska ungdomsförbundets historia i Sverige fram till partisplittringen 1917 har vi berättat flera gånger tidigare i *Internationalen*.

Där samlades de bästa och mest kampberedda av Sveriges ungdom under tiden kring första världskriget. Förbundet förde en hård och oförsonlig kamp mot såväl det borgerliga samhället som tendenser till opportunistisk inom arbetarrörelsen. Dess organisatoriska arbete var ett föredöme för hela arbetarrörelsen.

Hel generation

Det enastående arbete förbundet utförde var sannerligen inte en mans verk. Det byggde på tiotusentals aktiva över hela landet. Som medlemmar och till dess ledning knöts de personer som under en hel generation kom att dominera svensk arbetarrörelse — en del som socialdemokrater, andra som kämpande socialister. Det var i sista hand en avspiegling av intensiteten i den klasskamp som rasade i Sverige under dessa år.

Men ändå. Det fanns en man som oftare än andra tog de avgörande initiativen och skrev artiklarna som väckte uppmärksamhet och ibland storm; en debattör som formulerade de vassaste replikerna och fick åhörarnas gensvar, eller vrede, mer än andra; en som orienterade sig i klasskampens utveckling, nationellt och internationellt, ledigare än de flesta — Zäta Höglund.

Men ändå. Det fanns en man som oftare än andra tog de avgörande initiativen och skrev artiklarnas som väckte uppmärksamhet och ibland storm; en debattör som formulerade de vassaste replikerna och fick åhörarnas gensvar, eller vrede, mer än andra; en som orienterade sig i klasskampens utveckling, nationellt och internationellt, ledigare än de flesta — Zäta Höglund.

Fängslad för antimilitarism

Redan 1905, stod han i ledningen för ungdomens kamp mot kriget. Vid unionskrisen var han en av medförfattarna till det berömda flygbladet *Ned med vapnen*, som spreds i 100 000 exemplar till soldater och ungdomar runt om i landet och som hävdade att:

Sveriges arbetande ungdom helt säkert är besjälad av den uppfattningen att det är dess plikt att vid en eventuell mobilisering vägra inställa sig under fanorna, väl vetande att vapnen — om de skulle

riktas mot någon — icke borde riktas mot norrmännen; och uppmana vi till sist arbetare och bönder landet runt att anordna massmöten för att avhandla vad situationen kräver.

Zäta Höglund, dömdes till 8 månaders fängelse för uppmaning till ohörsamhet och myteri.

Det var inte sista gången hans kamp mot militarism och krig ledde till fängelse. Mitt under första världskriget tog han initiativet till den berömda arbetarfredskongressen 1916. Den blev en kraftfull mobilisering av alla de krafter som ville förhindra ett svenskt deltagande i första världskriget. För detta arbete blev Zäta dömd till ett års fängelse, och blev dessutom avsatt som riksdagsman.

Zäta Höglund var ungdomsförbundets representant på den legendariska Zimmerwald-konferensen 1915, där under brinnande krig, representanter för de delar av den internationella arbetarrörelsen som inte kapitulerat inför sina borgarklasser samlades och lade grunden till den kommande Tredje, kommunistiska, Internationalen.

Stormklockan

1908 blev Zäta redaktör för den nystartade veckotidningen *Stormklockan*, dit snart den tidens alla ledande socialistiska pennor kom att söka sig — såväl politiska som kulturella. Därifrån leddes kampen mot Brantinghögers reformistiska urartning. Den vassaste pennan tillhörde Zäta själv. Så här kunde det låta i den berömda artikeln ”Sömn till döds” som väckte oerhörd uppmärksamhet inom hela arbetarrörelsen 1910. Zäta hävdar att medan borgarna är på offensiven,

sitter partiledningen med armarna i kors, steril och tanklös möjligen drömmande om första kammarmandat men eljest utan alla idéer... lämnande partiet vint för våg, tillsynes obekymrad om varhän det bär väg”. Försöket man driva på blir följderna blott ”att man stöter pannan mot en mur av behård byråkrati, slöhet, småsinne och kottteriväsande.

När det socialdemokratiska partiet splittrades 1917 blev Zäta Höglund en av de självklara ledarna för det ny bildade vänstersocialistiska partiet När partiet 1921 bytte namn till Sveriges kommunistiska parti (svensk sektion av Tredje Internationalen) blev Höglund SKP:s första ordförande.

Det var alltså under hans ledartid som det kommunistiska partiet i Sverige skapades och som leninismen introducerades och lades till programmatisk grund för den revolutionära arbetarrörelsen i landet.

Lenin och Zäta

Men att omvandla Kominterns teser och resolutioner till svensk klasskampspolitik var en besvärlig process. Och Zätas styrka låg inte i den politiska teorin.

Lenin följde noga hans utveckling under första världskriget. Genom Alexandra Kollontajs förmedling hölls Lenin informerad om den internationella utvecklingen och försök gjordes att knyta Zäta närmare de bolsjevikiska positionerna. Upprepade gånger framhåller Lenin Höglunds och det svenska ungdomsförbundets agerande under kriget som exemplariskt. Så pekar han i boken ”Radikalismen, kommunismens barnsjukdom” på hur Zäta använde sitt riksdagsmandat för att driva fredsarbetet som ett föredöme för socialister...

Men Lenin var ingalunda blind för Zätas svagheter, framför allt på det teoretiska området: ”han är bara en sentimental, naiv antimilitarist”, som måste ställas inför valet mellan klasskrig och att bli kvar hos opportunisterna och chauvinisterna, skriver Lenin 1914, och pekar därmed på en av Höglunds största politiska brister: tendenser till pacifism och oförmågan att se nödvändigheten av arbetarklassens beväpning.

Snabbt förfall

Rätt länge drev den revolutionära utvecklingen Zäta Höglund på klasskampens väg. Men när klasskampen, särskilt efter 1923, gick in i ett stadium av stagnation, när imperialismens tryck på Sovjetunionen ökade, och när det visade sig att socialdemokraterna i Sverige inte kunde besegras i en handvändning, sviktade han.

Här är inte platsen att skriva SKP:s tidiga historia. Klart är att 1924 hade också staliniseringen av Komintern påbörjats och ledningens agerande var inte fritt från byråkratiskt manipulerande. Kanske hade en stor del av de många tusen medlemmar som lämnade partiet i samband med Höglundgruppens splittring 1924, kunnat räddas kvar.²

Väl ute ur SKP gick Zäta Höglunds förfall snabbt. 1926 var han tillbaka i det socialdemokratiska partiet och i full färd med att skriva sin insmickrande Brantingbiografi. 1928 invaldes han i partistyrelsen och blev riksdagsman. Han knöts till tidningen *Socialdemokraten* och blev dess chefredaktör en period. Från 1940 var han finansborgarråd i Stockholm.

Höglunds tid i socialdemokratin var full av taktikspel, intriger och fraktionism. Uppenbarligen siktade han mot såväl regeringsposter som partiledarskap. Men hans ärkerival under 40 år, Per Albin Hansson, lyckades väl med att håll honom i schack och hänvisa honom till andrahandsuppgifter.

Inte den förste

Så sent som sommaren 1924 yttrade Internationals ledare Sinovjev om Zäta Höglund:

Varje gång jag samtalar med honom eller hör honom från tribunen tänker jag: vilken klok karl! Hur mycket skulle han ej kunna giva inte blott till ett litet land som Sverige, utan också åt Komintern i dess helhet, om han blott avstode från sina fel.

Men klokhet och ledarförmåga räcker inte. Sviktar, man i tilltro till arbetarklassens förmåga att i revolutionär kamp själv skapa ett bättre samhälle, faller man ifrån när klasskampen råkar in i perioder av stagnation och tillbakagång. Höglund blev varken den förste eller siste att bekräfta den lärdomen.

Lästips

[Zenit om SKP/VPK – en artikelsamling](#). (behandlar perioden 1917-77)

[Texter av Zäta Höglund](#)

² Se dokumentsamlingarna [Revolutionen i Sverige 1917-1924](#), och [SKP 1922-24](#).